

széleni, még nehezebb lesz az ős magyar mythológiának kidolgozása, melly tudomány már magában is homályos, mert sehol sem találhatik nyilván megírva; ez hagyománykép csak szóval tanítottatott, így sem közönségesen, hanem hit alatt, hogy senkinek a' titkokat ki nem mondják, egyedül csak a' fölavatottak közt. Ennél fogva kétféle a' mythologia, titkos és népies; vagy is, okos, és természetes; az volt az ész' kifolyása: ez pedig a' látható természet' tiszteletében állott. Ezért az ó világ' hite, religiója is kétféle; más volt az avatosé, más ismét a' népé; azé, 's ezé között igen nagy a' különbség.

Mi az iskolákban csak a' nép' mythusát tanultuk valahogy, ezt sem úgy, mint kellene; mert jóformán a' szerzők magok sem értik. Én több mythológ irót olvastam, de egyben sem találtam voltaképp megírva sem az egyik, sem a' másik mythológiát; ezt csak a' keletiek, görög, római, és Europa' eredeti népei' mythológiájának egybehasonlításából, 's az úgynevezett görög és római classicusok' figyelmes olvasásából lehet nagy nehezen kitanulni; de úgy sem egészen, hanem csak valami részében; mert azon kívül, hogy a' pogány hit' ágazatai legnagyobb titokba burkolvák: a' keresztyénség még a' népies vallás' szertartásait is szorosán tilalmazta; mi tehát többet nem tudhatunk az ó világ' religiójából annál, mi az eddig ismert homályos kútfőkben fennmaradt. A' magyar mythologia pedig megvan a' hagyományokban, nemzeti és népmondákban, a' köznép' szokásaiban, 's a' nyelvben, mellynek segedelmével nagy részben ki lehet dolgozni, mit tapasztalásból mondhatok.

KIS GYÜLÉS, FEBR. 27. 1854.

(A' mathem. és természettud. osztályok' részére).

Gebhardt Ferencz idős rt. helyettes elnöklete alatt

Jelen az illető osztályokból: Bugát, Győry és Kiss Kár. rr. és Petényi I. tt. — Egyéb osztályokból: Bajza, Balogh, Czuczor, Érdy, Jerney rr. tt. — Bertha, Pauler, Tasner, Tóth, Wenzel II. tt. — Toldy Ferencz titoknok.

KISS KÁROLY rt.

a' várnai ütközetről¹⁾ kezdett értekezni *strategiai szempontból*, a' következőkben:

¹⁾ Kútfők: *Teleki József* gr.: Hunyadiak' Kora; — *Hammer József*: Geschichte des Osmanischen Reiches; — *Kausler Fr.*: Schlachten-Atlas; Milit. Conv. Lexicon; — *Schütz*: Allgemeine Erdkunde; — *Engel Chr.*: Geschichte des Ungr. Reichs. — *Korponay János*: Hadi földírás.

Uraim! Múlt évi auguszt 9-kén volt hét éve, hogy én a' mohácsi vérmezőn a' Pécsre utazó magyar orvosok és természetvizsgálók előtt az ott — 1526. auguszt' 29-kén — történt gyászos harczeseményről hadtudományi és történelmi szempontból értekeztem ¹⁾. Hét év alatt sok víz folyt le a' Dunán; sok, igen sok történet e' hazában is. Értekeztem akkor a' mohácsi veszélyről, jelen értekezésem' tárgya a' várnai.

Miért mindig csak gyász-, harczeseteket tűzök ki értekezésem' tárgyául? miért nem fényes diadalmakat is? hiszen ilyenekkel is dicsőíté a' magyar gyakran fegyverét! Igaz, — de én több tanulságot helyezek mindig a' balesetekbe; annak adalékaiban látom én mindig az isteni gondviselés' újját, mutatva a' politicalai, vagy strategiai elmulasztásokra, mint érforrásaira a' bekövetkezett gyász eredményeknek; számtalan példákat rajzolt fel ez állítás' igazolására a' hadi történelem, mutatva a' nemzet' bűneire, mellyeket fenytetlenül nem hágy soha az ég. — A' balesetek' részleteiben láthatjuk mind azt kitarva előttünk, mitől ovakodnunk kell, mit javítanunk szükség; egyébiránt is, az erénynek próbaköve a' szerencsétlenség, rakhelye az mindig a' polgári erénynek és a' harczias hősiségnek, olly nemzeteknél t. i. mellyek még nem feledkeztek meg magokról, nem kötelességeikről, mert csak illy nemzetekben van még élet, 's életrevalóság, élni megérdemlés; a' melly nemzet megfelelkezik magáról, meg kötelességeiről; melly nemzet mitsem gondolva politicalai viszonyaival, az anyagi jólétre vergődésnek feláldoz minden más érdekeket; a' tudományok' elhanyagolása mellett elhanyagolja a' hadtudományt is: abban nincs életcsira többé, annak a' történelemben csak multja van, de jövője nincs; az illy nemzetet, ha kiirtja a' sors' keze az élők' sorából, sajnálni lehet, mert a' vétkes könnyelmű többséggel ártatlanul mindig az erényes kevesebbség is tönkredő, am azok mitsem érzik a' halálos csapást, míg emezeknek szíve elvérzik a' fájdalom' iszonyúsága alatt; a' történetíró 's bűvár busongani tud illy nemzet' kimúltán, de csodálkozni nem.

A' mohácsi veszélyt sok bűne előzte meg a' magyarnak, bűnhődött is érte; sok bűne előzte meg a' várnait is, bűnhődött

¹⁾ Megjelent a' magyar orvosok' és természetvizsgálók' 6-dik (1845.) nagygyűlésének munkálatai közt; németül: az Illustrirte Zeitung 1845. 128-ik számában.

azért is; a' mohácsiról értekeztem — mint említém — más alkalomkor; ha élni hágy istenem, arról még bővebben értekezem tán máskor. Halljuk uraim! most a' várnait : tanulság. és az isteni újjnak intése ebben is elég.

* * *

Minekelötte a' várnai ütközet' történelmének leírásához fognék, azon alapelveknél fogvást, mellyeket én e' helyen felolvasott értekezésembem „*mikép kell t. i. hadi történelmet írni*“ bővebben fejtegettem, mellyektől egy hadtörténelem' irójának sem szabad eltérni, hahogy munkájának lehető jó alapot akar adni : el nem kerülhetem megelőzőleg Várnát 's vidékét tájrajzilag leírni, mintegy kivilágítani a' tért, mellyen a' harczias események rögtön egymásra következő mozzanatokban tünedeznek elő; — szükség ezt tennem, nehogy az olvasó sötétben tapogatódzzék, tájékozni magát semmikép sem tudva. Ez okból czélszerűnek láttam egyszersmind értekezésemhez egy tervrajzot is csatolni, mellyet Kausler Fr. Schlachten-Atlaszából némi módosításokkal lemásolni igyekeztem. Elvezetem tehát önöket most, uraim! Várna vidékébe, hol november 10-kén 1444-ben az ott küzdött magyarok 's lengyelekre nézve gyászos eredményü ütközet történt; az eredmény nem csak hazánkat tekintve, de egész Europa sorsára 's átalakulására is nagy befolyással volt. E' csatatéren 's napon elveszté Magyarország a' keleti állodalmakat érdeklő minden nyomatékos hatását, elveszté századokig megörzött határszéleit. Irtózatossá bal esetek' kútfeje lön az, ebből eredett szerencsétlenségének vége hossza nem lön, míg végre hazánknak nagyobb része török tartomány lett, 's fővárosában, feldúlt királyi palotájában török pasák úrkodtak. Habár másodfél századév után az ozmán kiüzett is ez országból, de az előbbi határszéleit többé vissza nem nyerte, nem többé — mint állodalom — független állását sem. Uraim! nézzünk hát Várna' vidékére.

Várna és vidéke.

Ha Erdélyországból a' vöröstoronyi hágón kimegyünk, az Olt folyó mentében lehaladunk, és annak a' Dunába szakadása ellenében fekvő Nikápolnál átkelünk az Iszteren, Bolgárországba érünk, itt a' Balkán hegytömör éjszaki ágazatai alján keletnek tartva Sumlába jutunk, honnét 3 napi marsútban Várnához érünk;

vagy ha a' Dunán lehajózva a' szulinai, avagy a' sz. györgyi tor-
kolaton át a' Fekete-tengerbe jutva gözösünket délszakra irá-
nyozzuk, 15 órányi hajózás után Várnánál kötünk ki. Tekintsük
meg az erődített tért, mellynek, mióta hadtörténelmet írnak, azon
több emléklapjai vannak, 's melly, ha a' jelen politicalai bonyodal-
mak ki nem egyenlítettnek, valószínűleg ismét nevezetes harc-
események' színhelye leend.

Várna (a régi Odessus) az éjszaki szélesség $43^{\circ} 17' 30''$ és
a' keleti hosszúság $45^{\circ} 30'$ fokozatán fekszik, jól megerődített
kereskedő város 25,000 lakossal, Bolgárországban, a' szilistriai
pasalik-kerületben, a' Fekete-tenger' nyugati partján a' Balkán
hegységnek éjszaki konyulatán. 4000 háznál több van a' város-
ban, 12 mecset és 2 görög templommal. Mind a' szárazon, mind
a' tengeren élénk kereskedést üznek itt a' törökök, görögök, ör-
mények és zsidók; itt van rakhelye a' bolgár alföldről erre szállí-
tott rozsnak, vajnak, sajtnak és bornak; íme kereskedelmi cikkek
innét szállítatnak Stambulba, és a' Fekete-tenger' más kikötőibe
is. A' várnai kikötő legnagyobb a' Fekete-tenger' nyugati oldalán,
és nagyobb hadihajóknak fogadására öble ha nem olly tágas is
mint az ide $9\frac{1}{2}$ mérföldnyire fekvő burgaszi öböl, de a' horgony-
fenéknek jobbsága miatt igen alkalmas, horgonyrévében pedig
egy egész flotta elférhet. A' révet éjszakraól a' hodrovi, délszak-
ról ellenben a' galatai hegyfokok körítik. A' várnai tengeröblbe
szakad a' Paravidi folyó, mellyet közel a' tengerbe szakadásánál
Várna-limánnak is neveznek. Paravidi közel a' városhoz két tavat
mocsárit, a' Divén tavát t. i. és a' Limánt. Az első közelebb van
a' városhoz, nyugatról délnek elnyúlva. A' folyó jobb partján a' tó
sokkal terjedelmesebb, vize tisztább is a' balpartinál. A' két ta-
vat egymástól egy, itt 's ott vizenyös, de nagyobb részt homokos,
néhány száz lépésnyi széles lapály választja.

A' Paravidinak éjszakra kigörbedő folyama fődözi a' város'
délszaki oldalának egy részét, más részét pedig, és a' keleti ol-
dalt a' tenger köríti; az éjszaki és nyugati oldal pedig a' Paravi-
diből a' vizet szedő árkok által van védve. A' folyó' balpartja'
hosszában nyugatra legelő-mezőség nyúlik el, a' Hodrova hegy'
alján, a' város egyéb vidékén éjszakra egész a' tengerig sző-
lőkertek díszlenek. A' folyó' jobb partján a' tengerig a' Balkán
hegység' egy ága nyúlik le, melly a' galatai hegyfokkal a' ten-

gerre dől, ezen hasonnevű váracz létezik. Az említett hegységnek egy más ága a' Duna felől a' várostól éjszakkal nyúlik a' tengerre, a' Hodrova hegyfokban végződve; ezen fekszik Makropolis, történetünk' korszakában nagyobb kiterjedésű város, mint mostanában. A' 9500 lépésre tágult tengeröblön a' makropoli és galatai tűztelepek úrkodnak. Mind a' két hegynyuladék' zordon vidékein gyalog ösvények tekerőznek alá 's fel.

Mi nagy nyomatékkaal bír stratégiai tekintetben Várna, mi kedvező helyzete van a' térnek, a' fennebbi és következő leírásból kitetszik. A' közönséges úton Stambultól mintegy negyven mérföldnyire fekszik, a' Duna' torkolataitól majd szinte annyira. A' várnai öböl és a' Bosphoros' torkolata közt, mintegy közép tájon fekszik a' burgaszi öböl, a' Duna' torkolatát pedig Várnával közlékben tartja a' mangaliai horgonyrév. Várna nevezetes védpont a' közben eső Sumlával, és a' Balkánnak járhatlan bérceivel a' szultánok' székvárosát éjszokról fenyegető ellenség' irányában. A' főváros ellen nyomuló ellenség' hátmöge mindig veszélyeztetve van, valameddig Várna áll; és ennek a' fővárossali kapcsolata veszélyeztetve nincs, valameddig a' támadó hatalom túlnyomó haderővel a' Fekete-tengeren nem uralkodik — (innét magyarázható tehát, miért kellett a' Sinopénál horgonyzó török hajóosztálynak megsemmisülnie); és a' szárazon működő harczereje nem olly számos, miszerint azt megosztván, a' Paravidi' mindkét partján a' tért megtámadhatja. A' folyó' jobb partján állodása a' támadó ellenségnek nem lehet tömött, és szilárd, mert gátolják ebben őt a' divéni tó' mocsárai, gátolja továbbá a' tengeröböl is, kivált ha abban a' várőrséggel egy zászló alatt harczoló hadihajók horgonyoznak. A' városnak éjszaknyugatra fekvő kerületében egy nagy temető van, ez a' térnek egy harmadát foglalja el, az őrseregnek szabadbani láborozására, valameddig a' támadók a' falak' közelébe nem jutnak, igen alkalmas; a' más két harmadában vannak a' lakosok' házai; ezeknek egy harmadát keresztyének lakják.

Várnának erődítési rendszere az 1828-ik évig, szinte csak ollyan volt, mint a' töröknek egyéb ujon épült várai, mint p. o. Brailow, Izakcsi, Tulcsa, Kosztendsi, több kis bástyázatokból vannak azok t. i. összerakva. Az ujjabb korban tetemes változások, újítások történtek törökországi minden erődökön. Az erőd' arczozatán jobbadán csak 6 löveg állhat, az oldazatokon pedig, és a'

kikönyöklő szögezeteken csupán egy-egy ágyu. A' bástyák hosszú, de ágyútelepekre nem alkalmazható kárpitozattal voltak egybekapcsolva. Várnának 14 illyes bástyája van. A' falak' nyesgyői (escarpe) kövel kirakvák, az árkok keskenyek, földt útai, 's más kül erödmüvei nem voltak. A' bástyák küllejtéke (Böschung), szinte mint a' lörésen is fonott tartós cserénnyel megerösítvék, a' mellvédeknek belnyesgyői általában erös tölgy czölöpzettel szegélyezvék, a' mellyeknek meghögyezett végei a' mellvédnél valamivel magasabbak. Ez által mögötte a' lövészek az ellenség' tüze ellen eléggé földve állhatnak. Kemény tölgygerendák szolgálnak a' bástyák' bélzeteinek szilárdítására. A' falzatok közép magasságuak.

Azon völgy-ereszték, hol Várna fekszik, éjszaki oldalról jó magas lapánnyal van környezve, a' mellyen — Várnától kétórányi távulatra Franki nevü falu létezik. Innét kezdve a' földtér a' tengerig egyenlő lejtőségben hanyatlik lefelé, de itt 's ott mély zugok, meredek süppedések által át meg átszaggatva.

A' várnai erödnek éjszaki oldalán 4 bástya létezik, az ezek közti földtér a' tengerre nyúlva igen lealacsonyul; a' 4. 5. 6. 7. 8. és 9-dik bástya, az éj- és est-szaki oldalon, majdhogy csaknem ugyanazon egy látvonalban van; a' 9-dik bástyától kezdve, a' melly egy, a' lapányt beszegző sziklásfalhoz támaszkodik, az eröd falai a' lapányra ereszkednek; a' délszaki oldalon van a' többi 5 bástya. Ezeken kívül újabb időben az eröd' rendszerébe illesztett vízi malom, és a' Paravid' köhídjának földözésére néhány kül vármüvet emeltek. A' tenger' közelében a' város' délszaki oldalán áll a' fellegvár, ennek falai nagyobb részt még a' byzanti császárság' korából valók.

Várnát, mint Sumlát is, a' törökök legyözhetlennek hitték 's tartották. Bellmont ugyan azt írja Dibits tábornagy' életrajzában, hogy Várnát már 1610. a' kozákok egy ízben megtámadták, rohammal bevették, a' várost leégették volna, ez alkalommal 3000 keresztyén rabszolgát szabadítottak meg. Újabb korban az oroszoknak két vállalata volt a' tér ellen, a' mellyet — minekelötte az 1444-ki ütközetről, melly bennünket és a' lengyeleket érdekel, szólnék, — röviden említésbe hozok csak azért, hogy a' térnek történelme némileg kiegészítettessék; hozom továbbá csak azért is miután történelmünkkel mi kapcsolatban sincs, miszerin^t

indokolva legyen, miért választá már Hunyadi is a várnai tért nem annyira magyar, mint byzanti érdekből táborállásul.

1775-ben háború volt az oroszok és törökök között. Tavaszkor békealkudozásokba ereszkedtek a' harczoló felek, de minekutána még october' havában sem léphettek egységre, újra fegyverhez nyúltak. Romanzoff orosz tábornagy újra átkelt a' Dunán, feladata volt megkezdett hadászatának : harczmüködése alapját a' Fekete-tengerig terjeszteni. Azalatt, míg Romanzoff a' fősereggel Szilistria és Ruscsuk' megtámadását intézgeté, Ungern és Dolgoruki hadvezéreknek meghagyatott Várna ellen működni. A' bazardsiki csata után octob. 29-én elvált egymástól az orosz két hadtest, Dolgoruki Sumla felé, Ungern pedig Várna felé nyomult, és novemb. 5-kén reggeli 8 órakor 4000 emberrel Franki falunál közel Várnához megjelent. Mennyi erővel bírt a' várörserreg, tudósításaink nincsenek; annyit tudunk, hogy az erőd északi oldalát kerekded gátony oltalmazá, a' mely 8 gömbölyü tűzteleppel volt fölfegyverezve, mindegyike négy-négy löveggel. A' térhez közel a' tengeren több török nagyobb 's kisebb hajó horgonyozott, a' várnai öbölben pedig 10 kisebb hajó. Az orosz hadvezér seregét három négyszögbe alakítva a' tér ellen nyomult, a' lovasság 2000 lépésnyi távulatban követte a' gyalogságot. A' törökök kemény ágyutüzzel fogadták a' térhez mind inkább közeledő hivatlan vendégeket. Az oroszok kartácstüz horderőnyi távulatra közeledtek az említett kerekded gátonyhoz, és minekutána egy ideig a' két harczoló fél egymásra keményen kartácsolt volna, rohamot parancsolt az orosz hadvezér, a' három négyszög' ketteje 100 lépésnyire közeledhetett a' gátony' árkához, de tovább nem, ki nem állhatták a' török tüzet, helyben maradt; hiába járt jó példával elő Anhalt herczeg ezredes néhány főtiszttel és közharczossal, ezek az árkokig hatottak. A' nagyobb tömeget az előbbre nyomulásra sem bírhatták többé; a' harmadik csapat azonban bátran az árkokig nyomult, de miután sem rözsekévekkel a' katonák nem voltak ellátva, hogy azokkal t. i. az árkot megtömhessék, de hágsóik sem voltak, hogy azokon a' falzatot megrohanhassák, megállapodtak az árok' szélén, és czéliránytalanul lödöztek a' gátonykosarak és czölöpzet által jól fődött törökök ellen, a' kik nem hatástalanul viszonozták vendégeik' tüzes idvezléseiket. Nem csoda tehát, hogy a' gátony' megrohanására előre nyomult, de

ahoz megkivántató semmi kellékkal el nem látott katona végre is zavarba jött, 's hátra fordult, 's a' magával hozott 6 ágyut az árok' szélén hagyta. Sikerült ugyan az orosz generálisoknak a' felbomlott rendet a' török kartácstüz' daczára is ismét helyreállítani, de a' rohamot megújítani nem. Az oroszok lassú hátramo-
gásban, a' nélkül hogy üldöztetnének, Franki faluig húzódtak. Ők 6 óráig állották ki a' törökök' tüzét, ezalatt 3 óráig kartács és apró fegyver' tüze alatt voltak. 1000 embert veszettek el Ungern generál' czéliránytalan intézkedései miatt, ki talán azt vélte, hogy mihelyt az orosz sereget megpillantják a' törökök, azonnal a' minaretekre kitüzendik a' feje'r lobogót; rútol csalatkozott 's vesztett. Más nap az oroszok elhagyták Várna' vidékét, a' tengerpart' hosszában Balcsikon át Mangaliához értek.

Ezen kudarcz' következtében, 's miután Romanzoff' merény-
letei is Szilisztria és Ruscsuk ellen sikertelenek maradtak, az orosz hadvezér felhagyott a' Duna-jobb-parti foglalásaival, 's téli ta-
nyákra a' balpartra átkelt.

Tettekben dúsabb volt, eredményben is, Várnának az oro-
szok általi megtáborlata 1828. év' nyarán. Azalatt, míg az orosz fősereg a' török harczert Sumlában Huszein pasa' vezérlete alatt körülszállva tartotta, Szilisztriát és Várnát is meg kellett támadni. Ez utóbbi alatt már julius' közepén megjelent 8 zászlóaljjal és 9 lovas századdal Suchtelen gróf hadvezér. Álgyu lövésnyi távu-
latra megállt a' tér előtt, jobb szárnyát a' Várna-Limánhoz tá-
masztá, a' balt pedig a' szőlőhegyekhez. De csak ennyi harcz-
erővel hatályosan föllépni nem volt lehető. Az orosz generál-
nak tehát be kellett elégednie, hogy ő nagyobb erő' elérkeztéig a' térnek éjszaki oldalát szemmel tarthatta, elfoglalta továbbá a'
város' vidékén a' dombozatokat, a' kerteket, seregének derekát és balszárnyát gyorsan felhányt gátonyokkal fődözte. Török részről mi sem lön elmulasztva az erőd' hosszas védelmére; hadkészlet,
élelmi szer elég volt a' várban. Julius' 17-kén Izzet Mehmed ka-
pudan pasa 5000 harczossal az orosz' láttára bevonult a' városba, a' tér' vezényletét átvette, alatta szolgált Jussuf pasa, 's még
többen.

Már julius' 29-én Suchtelen gróf a' sereg' egy részével el-
hagyta a' várnai vidéket, Utsakoff generál csak egy dandárral
maradt Várna alatt. Megtudván ezt a' törökök, megtámadták egy

éjjel az oroszokat, és Derbentig visszanyomták. De augusztus 2-kán Menzikoff admirál az orosz flottával megjelent a' várnai vizenyekben, szárazra léptetett nagyobb harczert, és maga átvette a' zárló had' parancsnokságát, de harczereje mégis sokkal gyengébb volt, hogysen nagyobb vállalatokba lehetett volna bocsátkoznia. A' védsereg a' városban napról napra szaporodott, a' Balkán-hegyek, és Sumla hatályosan visszatartották az oroszokat előbbre nyomulásaikban.

Végre csakugyan orosz részről el lön ismérve, hogy valameddig Várna a' török' kezében van, a' Balkánon áthatolni nehezen lehet, és onnét leereszkedni Drinápolig épen nem. Várnát tehát minden áron meg kellett vívni. E' végből már augusztus 11-ikéig a' támadó sereg' ereje 14,000-re szaporítottott, maga Miklós czár is megjelent a' táborban Várna alatt, Greigh admirál pedig 9 sorhajóval, 5 fregáttal és néhány bombázó kutterrel horgonyt vetett Várnához 3 órányira. Meg lön kezdve a' tér' rendszeres megtáborlata. Hosszas volna azt egész folyamában ez alkalommal kísérni, mire akkoriban Europa' figyelme fordítva volt, érdeklelt az akkor mindenkit, Várna' sorsától függött az orosz nagy sereg' hadászata, ennek győzelmeire volt építve a' már hét év óta szabadságaért, függetlenségeért életre 's halálra küzdő Hellász' jövendője. A' hellen nép' szent ügyének pedig akkor mindenki győzelmet óhajtott 's kívánt, kívánt tehát az orosz fegyvernek is.

Hosszan tartott Várna' megtáborlata 1828-ban. Mind az orosz, mind az ozmán sereg kitartó hősies elszántsággal küzdött éjjel nappal folyvást; számtalan példáit adák a' hadosztályok, úgy az egyes harczosok is elszánt vitezségöknek. Művészileg 's erélylyel folytaták az oroszok a' támadó gátnamunkálatokat földszínt és a' föld alatt egyaránt. Művészileg és csüggetlen erélylyel folytatta a' várórsereg is a' védelmi munkálatokat, minden lépten gátolva, elgyengítve, vagy gyakran meghiusítva is a' támadóknak nagy ügygyel 's bajjal kivívott előnyeit, nyerceményeit, visszaverve sok százak' vérébe 's életébe került rohanyokat. Végre midőn már az erőde' bástyái közül több romba dől; midőn már a' támadók a' körfal' kárpitozatai alá ásták magokat; midőn felröpített több tűzakna tárt rést nyitott a' bástyák' fokain; midőn a' védsereg számban fogyva bár, de lelkesedésben nem, kívülről mi segedelmet sem remélhetett már; mert Omer Vrione pasa hadtes-

tével a' kurtepi dombozatokon több hetek óta helyből nem mozdult, féken tartva a' figyelő orosz had által nem is mozdulhatott; midőn már betegség és sanyar egyre tizedelte a' lakosokat, és az őrsereget; midőn a' városban vezénylő pasák egymás közt meghasonlva — a' védelmi rendszerbeni egyetértés megszűnt végképen, és Jussuf pasa, megrémülésből, vagy pénzzomjából-e, ellent nem állhatva többé az orosz ígéreteknek, egyesülve a' parancsnokok' többségével, semmit nem gondolva a' nemes és hős lelkületű Izzet kapudán pasa' ellenvetésével, ki rendületlenül a' végső védelem mellett volt, az orosz táborba ment october' 10-kén és magát 's pártját a' czár' kegyelmébe ajánlotta. A' kapudán pasa látta a' lábra kapott csüggetegséggel párosult árulást, néhány század magával a' fellegvárba zárkozott, magokat ott tovább védelmezendők. Az oroszok megszállták a' várost, a' nyitott részen — mint győzelmesekek — nyomultak ők be. A' fellegvár szoros területe, az élelmi és védelmi szerekbeni hiány, annak védelmét lehetetleníték, más nap azaz october' 11-kén Izzet pasa is megadta magát, háromszáz harczossal Aidosba szabad elvonulást nyert alkuszereződés után. Így esett Várna az oroszok' birtokába, 's ott maradt a' következő évben megtörtént békekötésig. Mi sors vár a' jövőben reá? ezt az egymásra toladó napi események csak hamar eldöntendik.

* * *

Ezeket előre bocsátva, forduljunk most már a' bennünket érdeklő 1444-iki események felé. Szóljunk a' november' 10-kén ott vívott ütközetről. Hogy pedig azon okokat eléggé méltányolni bírassuk, melyekből kiindulva a' hadvezér egy bizonyos ütközet' kivívására ösztönöztetik, és hogy magát a' megtörtént ütközetet egész folyamában bővebben megismerhessük, 's azt stratégiai előintézkedések és a' tacticalai végrehajtások' adataiban is megitélhessük: elkerülhetetlenül és mindig szükséges a' hadjárat' megnyitását megelőző történelmi eseményeket megismerni, megismerni az ütközetet létrehozó okokat, megismerni továbbá az erőket és környülményeket, melyek közvetve, vagy általában az ütközet' folyamára némi hatást gyakorlottak. Következésképp el nem mellőzhetjük, illyes előzményeket most is szemügyre vennünk, midőn p. o. mi a' nevezetes következéseiben dús várnai ütközetet elméletünk' tárgyává teszszük: ismernünk kell

politikai, stratégiai, tactikai, erkölcsi és physicali szempontból azon események és viszonyok' lánczolatát, és azon erők és környülmények' együve-hatását is, mellyek az akkori politicali bonyodalmaknak, és a' rendkívülségnek legnagyobb fokozatát idézték elő. Szabadjon tehát nekem is a' várnai — 1444-ki ütközet' elemzésével az akkori hazai történelem' egy rövid karczrajzát előre bocsátani. Eddig még nem ismert eseményeket a' várnai ütközetet megelőző történelemből nem mondhatok önöknek, uraim! ismerik önök tán azt nálamnál jobban, de ezen csekély munkám' belérdeke követeli azt tőlem, mert csak ez által nyeri az meg szabályszerű kerekdedségét, csak ez által lehetnek kielégítve mind azon kellékek, mellyek, mint már más alkalommal említém, egy háború vagy hadjárat, vagy csak egy nevezetesebb ütközet' történelmi leírása követelnek, követelik tehát tőlem is.

Történelmi előzmények.

Ezer háromszáz kilenczvenegyedik év óta, midőn t. i. az ozmánok szent harcaik' diadalmas folytatásában ellenségileg legelőbb érintkeztek a' magyar birodalommal, ezerhétszáz kilenczvenegyig, midőn t. i. a' szisztovai béke véget vetett a' legutolsó török háborúnak, tehát négyszáz éven át számtalan harca volt a' magyarnak a' mindinkább szomszédjává lett törökkel.

Illy harca volt 1443-ban is *I. Ulászló* király alatt. A' magyar fegyvert olly igen dicsőítő évben 5 havig tartott hadjárat alatt 2 fő ütközet, és 4 nagyobb csatának diadalkoszorúja ékíté a' nagy hadvezér *Hunyadi János'* hős homlokát. Meg lett törve *Murád* szultán' harczeréje, janicsárjainak és a' spáhik' legjobbjai elhulltak, pasáinak kitünőbbjei vagy leölettek, vagy magyar fogságba estek. A' háború' folytatásában gátolva lőnek a' magyarok a' bekövetkezett kemény tél' zordonsága által, melly a' hadviselést a' Balkány' szorosai közt lehetleníté. Győzelemmel koszorúztan tért vissza a' hadsereg az országba, vele a' király is, ki a' harcosok' fáradalmaiban mindenütt osztozott, egy csatában nyil-lövés által sebet is kapott; a' harc megszűnt forrni, de a' készültek annak tavaszkor tovább folytatására nem.

1444-re nagyszerű szervezetek készültek a' budai királyi várban. *IV. Jenő* pápa' izgalása következtében több europai hatalmasság avatkozott a' magyar-török ügybe. Budán voltak köve-

tei a' görög császárnak, a' francia, angol, spanyol és aragon királyoknak; ott a' burgundiai, milanoi és florenczi hercegeké, ott a' pápától *Cesarini Julián* cardinál fényes kísérettel; ott Velence és Genua respublicák' követei is. ott volt Lengyelországból több országnagy; mindenki szerencsét kívánt a' győzelemités fiatal királynak, mindenki magasztalta Hunyadi' újra kivívt 's tanúsított harczias érdemeit. Nagy és sok volt az ünnepély, fényben úszott Buda vára, örömmek az országban vége 's hossza nem lön.

A' pápának érdekében volt a' harcz' folytatása. Az ozmán özőnlet mindinkább nagyobbodó veszélylyel fenyegette a' görög császárságot: ettől akarta megóvni a' római curia Byzanczot, hála rá kötelezve azt így remélte Jenő, minekutána e' végett Florenczben már alkudozások is estek, az anatóliai schismától a' keleti keresztyéneket megnyerni. A' cardinál, ki a' bevégzett hadjáratban maga is jelen volt, a' kivívt győzedelmekben cselekvő részt vőn, kit ismert minden katona a' magyar táborban, egyébiránt is nagy népszerűséggel bírt; hatalmas szónoklatával igyekezett a' magyar és a' lengyel nemzet' lovagiasságát és harczias lelkületét igénybe venni; hiúságuknak azzal hízelgett, miszerint a' keresztién világ csak e' két nemzetnek leend lekötelezve a' közös ellenségnek Európából kiűzetéseért, csak e' két nemzetet fogja a' szent-anya és az egész keresztyénség' áldása követni, ha győzelmeskedendik az idvezülő' keresztje Mahomed' félholdján, ha meg leend mentve az europai polgárisodás az ázsiai vadság' elnyomásától. Meg lön ígérve: hogy az említett hatalmasságok elegendő harczerevvel és más tábori készletekkel is segítendik elő a' magyarok 's lengyelek' török ellenes vállalatit; meg lön ígérve, hogy Róma, Velence, és Genua erős flottát küldend a' Hellespontba, Ázsiából a' török segédhadaknak érkezését, és a' megvert török seregnek Ázsiába menekülését meggállandók. Maga a' cardinál egy telemes keresztshad' felállítását fogadta, a' pápa ugyan annak fentartására pénzt nem adhatna, mert erszényét a' hajóhad' felszerelése vette igénybe, de megígérte a' szent-anya' engedelmét kieszközölni, miszerint a' magyar papság jövedelmeinek huszadrészét a' haza' oltárára tehesse. — Remény nyújtott továbbá, miszerint Róma' felszólítására a' porosz kereszturak is segédhadat küldenek; végre a' cardinál' okadatai után kétséget

sem látszott szenvedni, mit a' görög császár' követe is erősen állított, hogy a' császár' hadain kívül hitsorsosai is, úgymint: Boszniának új királya Chrestics György, Havasalföld és Moldva' vajdái, mint hű vazalljai a' magyar koronának, készek a' segedelem-adásra, úgy szinte Epirosz' fejedelme is Skanderbég 15,000 harczossal nyomuland elő az albaniai havasok közül.

Sürgönyök 's futárok jöttek Budára Europa' minden vidékéről, 's viszont mentek Budáról mindenfelé. Budán volt akkor összpontosítva az európai diplomatiának a' keleti kérdést tárgyozó minden működése! Mindenki megkerestetett a' keresztények' közös ellenségének lealáztatására, mindenfelől jöttek ígéretek segédkezés' nyújtásra.

Mindezen harczias készülétek 's ígéretek által felvillanyozott jó kedvében a' fiatal királynak, Cesarini cardinal, és harczias pártjának nem osztozott Hunyadi, nem *Brankovics György* a' szerbek' fejedelme, sem a' lengyel tanácsosok. Habár mindenki nem volt is idegen a' dicsően bevégzett múlt hadévet újabb diadalmakkal tetézni, bár az újra kinyitandó hadjáratban új győzelmek' nyerése bizonyossággal várható volt is, de a' cardinal' harcztervezetével Hunyadi egyet nem érthete, mert az mitsem gondolva még mindig a' török kézben létező szerb várakkal, a' hadjáratot egyenest Byzánczhoz akarta irányzani; míg ellenben Hunyadi előbb ez oldalról kívánta biztosítani nem csak Szerb-, hanem Magyarország is, — csak ezután lehetne távulabbi hadtárgyazatok ellen is működni. *Brankovics* még azért sem osztozott a' harczpárt' jó kedvében, mert saját, és a' szerbek' érdekét kevesbbé látta biztosítottnak még akkor is, ha Boliszló királynak 's kereszteseinek sikerülne is az ozmánt Ázsiába üzni, mert ez esetben vagy a' görög császárt, vagy a' magyar királyt kellene kegyurának tekinteni, *Brankovics* pedig függetlenségre vágyott. A' lengyel tanácsosok okúl adva, miszerint a' tatár pusztítja Lengyelország' egy részét, más részében pedig, ú. m. Podoliában és Halics' vidékén, Boliszló az oppelni fejedelem' izgató befolyása' következtében nyugtalanságok vannak, Ulászló királynak az országba visszatérte, 's ott több ideig maradása szükségeltetik: Lengyelország így a' török ügyben tettelesen föl nem léphet. Hunyadi pedig azon kívül, hogy a' cardinal' harcztervét kárhoztatta, kezdé sejtteni, miszerint csak a' magyar kéz leendene az eszköz, mellyel

mások a' sült gesztenyét az üszök közül kiszedni szeretnék, mert a' külföldi fényes ígéretek igen csekélységre fognak csökkenni; jól látta azt is, hogy a' magyar főurak közül igen kevésnek van komoly akarata a' török háborúban részt venni, ürügyül vetve, hogy az ország' ügye sem Fridrik császárral László királyfit illetőleg, sem Giskrával a' kóbor csehek' vezérével nincs mindenki' megnyugtatóra tisztába hozva. Ez oldalról is pedig az országot védetlenül hagyni nem volna tanácsos. Mindezt tekintve Hunyadi mint eszélyes férfiú méltán következtethette, hogy a' melly ország külföld' segedelmére szorúl, annak erejével egyesülve képes csak magát fentartani, veszendőben van már: az évezredes történelem' lapjaiból tanulhatta ezt; látta továbbá a' magyar oligarchiát saját haszna 's fénye' lesése 's vadászata mellett eltékozlani nemzetsége'nek erejét, rosszul felhasználva elpazarolni a' családok' hatáskörét; látta azonkívül: minő kancsal szemmel irígykedve nézi a' hatalmas oligarchia a' szerencsés katonának harczmezőn szerzett dicsőségét, a' belkormányzatnál bebizonyított érdemeit: de hozzá a' hazafias erényekben hasonlítani vagy őt felülmulni senki sem igyekezett. Ezt mind látta 's mind tudta Hunyadi. Azért is ő — pedig a' harczmező' ádáz fia — a' cardinál' tervét nem helyeselve, a' külföld' ígéreteiben keveset bízva, a' békepárthoz kezdett közeledni; de mégis, minekelőtte elhatározottan nyilatkoznék, és a' békére vezető lépéseket megkezdené, vágyódott megtudni: mennyiben valósúlnak, mennyiben nem, az idegen hatalmasságok' ígéretei? mikor, 's mennyi had, 's harczy segédlet érkezendik külföldről? Azért is Kresztics Tamás boszniai királylyal olly szerződésre lépett, miszerint az hűséget fogadjon a' magyar koronának 's királynak; barátságot Hunyadinak; dacz' és védszövetséget kötend így vele kölcsönös védelemre akármi ellenség ellenében; Brankovicsnak pedig tanácslá, hogy a' kibékülni szándékozó szultánnal mind addig semmi alkura végkép ne lépjen, míg Hunyadi ezt jónak 's alkalmasnak nem találandja. Ez által akarta Hunyadi mind a' bosnyák királyt, mind a' szerbek' fejedelmét a' magyar érdekhez kapcsolni. Hogy pedig a' király a' harczra készületnek minél nagyobb és nyomatékosb hatást adhasson, annak szentesítését a' harczias párt' közremunkálásával martius' 18-kán hozott országgyűlési végzés következtében kieszközlötte.

A' tavasz elmúlt, a' nyárnak is már dereka; de külföldről

dicséreteknél 's megújított ígéreteknél egyeb mi sem érkezett. Hunyadi meggyőződven mindinkább az iránt, hogy a' némi sikerrel folytatandó hadjáratnak megnyitására az alkalmas idő mind inkább haladna, a' nélkül hogy az alaposnak vélt remények' teljesedésére legkisebb kilátás is mutatkoznék: figyelmezteté e' kedvetlen körülményekre a' királyt, kinek szinte magának is harczias kedve mindinkább hanyatlott, mert kezdé átlátni: hogy nem mind arany a' mi fénylik, miszerint a' külhatalmasságok' ígéreteire vakon, minden eszélyes számíthatás nélkül támaszkodni veszélyes volna: helyeslé már Hunyadinak és Brankovicsnak abbeli javaslatát: miszerint felhasználva a' jelenleg még kedvező politicalai körülményeket, midőn t. i. a' múlt győzelmes hadjárat a' magyar fegyvernek annyira kedvezett eredménye a' szultánt még mindig elzsibbasztva tartaná — mert ő már nem egy izben szándékozott a' békealkudozásokra vonatkozó előzményeket megtenni, mit kétségkívül meg is teend, ha annak sikeréről némileg biztosítatik — miután hiteles adatokból tudták, miszerint mind a' török táborban, mind a' szultán' divánában nem kis rémulést okoztak a', habár eddig még ugyan nem valósult, hihetőleg nem is valósulandó, fényes ígéretei a' külhatalmasságoknak; most volna tehát a' legalkalmasabb ideje a' magyar ügyeket békealkudozások' útján mind a' császárral, mind a' szultánnal kedvezőleg elintéztetni; nem tanácsos mindig 's mindent a' fegyver' élére tűzni, mert a' szerencse' állhatatlanságát sehol annyira nem tapasztalhatni, mint a' harcok' mezején, mint az ütközet' dühében, hol nem ritkán egyelőre nem látott percz eldöntő hatással bír...

Fel lőn tehát Brankovics György hatalmazva, kinek fiait Györgyöt és Istvánt Murád szultán a' török fogságból minden váltságdíj nélkül visszaküldötte; Hunyadinak pedig Hasszán és Karán pasákért váltságul 62,000 darab aranyat küldött: hogy Murádnak értésére adhassa, miszerint a' magyarok' királya hajlandó volna a' béke-alkudozásokra. Murád ellen, kinek ügyis Ázsiában hatalmas vetélytársa támadott, az ikoniai helytartó t. i. süve a' szultánnak: Karazmán pasa fellázadott, függetlenné akará azalatt magát tenni, míg ura a' magyarokkal küzdene; hihető, miszerint némi egyetértés is létezett Karazmán pasa, és a' magyar kormány között.

A' szultán örömmel fogadta Brankovics' figyelmeztetését,

csakhamar teljhatalommal követel küldött Ulászló királyhoz, maga pedig meggyőződve az iránt, ha Hunyadi komolyan akarja, a' béke kétségkívül létesülend is, július' 12-kén hajóra szállott, Ázsiába vitorlázott, hogy az ottani lázadást részint fegyverrel, részint egyezkedés' útján mielőbb lecsillapíthassa, nehogy az esetben, ha a' magyarokkal alkudozás sikeretlenné válnk — két tűz közé szoruljon.

Hogy pedig a' béke-alkudozásoknak annál nagyobb hatása legyen, Hunyadi' javaslatára a' király az országos tanácsot össze-
 ítta Szegedre, a' hol is ugyanezen czélnak sikeresebb elérésére egy harczra kész hadsereg ütött táborát, a' király maga is fényes kísérettel ment el Szegedre. Budáról Szegedre tette át táborát az europai diplomacia is.

Murád' ajánlatai a' többi között következőkben pontosul-
 tak. Bulgaria megmarad ugyan a' szultán' birtokában, de egész Thraciát, Chulmot és Herczegovinát, mind pedig Albániának ál-
 tala elfoglalt részét az illető keresztyén fejedelmeknek vissza-
 adandja, Havasalföldet is a' magyar uralom alá bocsátja, de ezért neki évenként adó fizettség; az anatóliai pasáért váltságdíj fe-
 jében 70,000 darab aranyat ellenben ő fizet.

Cesarini cardinál erősen ellenzette a' békekötést, hivatkozva az apríl' havában történt országgyűlési törvényesen szentesített határozatokra; de végre mégis tekintve: mennyi magyar vér öm-
 lött már ki az ozmánali harczokban más idegen érdekek miatt, a' minek a' magyar birodalomra nézve mi haszna sem lett, mert a' keleten megvédett keresztyén fejedelmek, holott magyar kard óvta meg őket, a' kiérdemlett köszönet helyett inkább a' görög császárhoz szíznak, 's több ízben bebizonyították már a' magyar iránti ellenszenvöket (a' panslavismusi elvek már akkor is kelen-
 dőben voltak); tekintve: Szerbországban mennyi várat, mennyi gazdag ércbányát minden kardcsapás nélkül térít vissza a' szul-
 tán, mellyek pedig még a' múlt hadévben szerencsésen bevégzett harcz után is már több évek óta a' török' birtokában vannak; tekintve: miután a' keresztyén fejedelmek' egyikétől sem érkezett még megnyugtató hír: vajjon az olly nagy zajjal tett ígéretek tel-
 jesíttetnek-e? nehogy a' felvállalandó hadjárat' egész súlya egye-
 dül a' magyar vállat nyomja, és a' netalán bekövetkezhető veszély csupán Magyarországot sújtsa: mert még sem a' pápa' hajóhadai-

ról, sem a' görög császár' harcziás készülleteiről mitsem hallani; — tekintve : hogy Ulászló királynak trónja a' német császár' irányában eléggé biztosítva nincs; minek következtében tanácsosabb volna, eszélyesebb is, a' törökkel néhány évre fegyverszünetet kötni, mellynek eltöltével aztán, ha hogy a' császárrali viszályok megszűnendenek; ha hogy a' vallási szakadás a' keleti és nyugati egyház közt kiegyenlítettnek : bizonyosabb sikerrel lehetne a' keresztyénség' ellenségével újra megmérközni. . . .

Mindezen körülményekre tekintve a' fegyverszünet létre jött. A' békekötés' megerősítésében a' király esküjét az evangeliomra, a' szultán' nevében pedig a' török követ — egy görög renegát — a' koránra letette.

De alig távozott el Szegedről a' török követség, alig Brankovics György is a' visszaadandó várak' átvételére : az országos tanácsban szakadás történt. Cesarini cardinál — kinek, mint tudjuk, nem volt kedvére a' létre jött béke — köztudomássá tette, Fierenzi Ferencz cardinál és a' pápa' tengernagyanak tudósítását, miszerint ő már egy erős flottával a' Hellespontba megérkezett; a' szultán az Ázsiában mindinkább elterjedő lázadás miatt csakugyan Ázsiában volna, honnét egyhamar vissza sem térhet, és hogy vissza ne térhessen, a' bíborfőveges admirál erősen fogadta; ugyancsak Cesarini' közbenjárása' következtében julius' 30-ikán kelt levelében a' görög császár teljes bizonyossággal tudósítá Ulászló királyt, miszerint, ő seregével készen várja a' magyarok' jöttét (ebből egy szó sem volt igaz), egész kelet' sovár szeme Ulászlóra 's magyarjaira van fordítva, bennök volna vetve minden remény : most vagy soha lehetne csak az ozmán özönléstől megmenekedni; irá tovább a' császár, hogy miután az ikoniai pása 's annak frígyesei bizvák a' magyarok' olly nagy reménnyel kezdett, olly szép sikerrel múlt évben bevégzett diadalmas hadjáratának továbbra is folytatásában, ragadtak fegyvert, most azokat cserben hagyni igazságtalanság, embertelenség is volna; figyelmezteti tehát a' királyt, miszerint alkudozásokba a' szultánnal ne bocsátkozzék, azokat — ha netalán folynának, azonnal szakítsa félbe, mert azon rég várt kedvező időpont jelen van, hogy a' törököt Európából kipusztítani lehessen, — ezt minden áron használni keresztyén kötelesség. Míg így biztatott mást a' Paleolog, ő maga birodalmának megmentésére, mellynek már nagy része tö-

rök zsákmány lett — mitsem tett; ő szerette volna magyar fegyver által Byzanczot megvédeni, hogy aztán bolgár, szerb és bosnyák hadakkal pusztíthassa a' magyar alvidéket, és proselitákat szerezzen a' keleti egyháznak, mit tettek is mindig a' byzantiak.

Illy tudósításokkal felizgatta a' cardinal a' királyt, fel az országos tanácsot is, a' mellynek fogékonyabb tagjait nem csak e' világi javak, méltóságok 's jutalmakkal kecsegtette, de kecsegtette a' túlvilági idvességgel is, a' minek bőkezű osztogatója volt akkoriban a' pápa. *Boldog lenni e' világon, és idvezülni a' másikon pedig csak mindenki akart.* A' kedélyeket annyira felizgató hírek' terjesztése alkalmával Cesarini cardinal ékes szónoklatával még inkább felhevíté a' kedélyeket, mellyel két irtózatot legyalázó elvet állított fel, de a' mellyek akkoriban nagy nyomatókkal bírtak: először t. i. hogy a' Krisztusban nem hívők, és az egyedül idvezítő anyaszentegyháztól elszakadott eretnekek' irányában adott szót megtartani senki sem köteles; másodsor, hogy a' magyaroknak jogok sincs az apostoli szent szék' és az azzal szövetségben álló többi keresztyén fejedelmek' tudta 's beléegyezése nélkül a' törökkel békét kötni, a' miért is a' magyarok mind a' pápa' mind a' keresztyén fejedelmek' haragát 's neheztelését méltán; kétségkívül, 's mihamar vonhatják magokra. A' *Vaticán' haraga pedig — bár hanyatlóban már akkor, még sem volt megvetendő, mert nem ritkán rémítő halással bírt.* Mondá továbbá a' cardinal, miszerint az országos tanácsnak, de még a' királynak sem volt joga — magyar szempontból is tekintve — a' törökkel kibékülni, miután az országgyűlés a' háború' tovább folytatását végzésileg kimondotta — *míntha bizony a' királykák nem volna felsőségi jogai közt a' harcz-üzeneti és béke-kötési jog is?* — Az országos tanácsosok közül majd mindegyik megrendült az előhordott elvek' kinyilatkoztatása által. Sokan már csak azért is hozzáállottak a' béketeréshez, miután azok önmagukat érdekelve az által sem hittek, mert az említett országos végzés szerint ki volt mondva, hogy kik vegyenek részt a' harczban, kik pedig az ország' belbékessége' fentartásában; az ország' tanácsosai oda tudták a' dolgot irányzani: hogy őket jobbára az utóbbi kötelesség érintse. A' fiatal király csakhamar — mitsem törődve lengyeleinek aggodalmaival, mitsem többeknek azon szomorító sejtelmeivel sem, hogy ő a' szent koronának a' császár' kezénél léte miatt, a' sz-

István' fejéről levett, a' sírboltból felhozott halotti koronával koronáztatott meg : ezért is ő , mint a' halottak' avatottja , a' bizonyos veszélyt el nem kerülheti — dicsvágytól ösztönöztetve mitsem vonakodott az imént kötött békét megtörni. Mondja több történetíró, miszerint Hunyadit, a' nemzetségéről, és annak jövődö fényéről gondoskodó családtyát, a' vallása melletti buzgóságon kívül megingatta hitében még azon nagyszerü ígélet is, miszerint a' töröktől visszafoglalandó Bolgárországnak ő leendene királya. — Akármiként történt, Hunyadi is megváltozott, a' háborúhoz szegödött : *csak azon föltételt kötötte hozzá, miszerint a' hadüzenet legalább sept. 1-ső napjáig halasztassék el, hogy így Brankovics György a' békekötés' czikkei szerint visszaadandó várak' birtokába jöhessen.*

August' 4-kén tehát megesküdött a' király, meg mind a' háborúba menendö, mind a' honn maradandó egyházi és világi országnagyok, meg maga Hunyadi is, az élő istenre, minden szenteire, különösen István és László szent királyok', mint az ország' védszenteinek hamvaira, hogy az országgyűlésnek april' 18. hozott határozata — a' megkötött béke' daczára is — végrehajthatassék. Hogy pedig a' segélyt adó külhatalmak ígéreteik' teljesítésében mit se habozzanak, ünnepélylyel fogadta a' király : hogy hadserege saját vezérlete alatt september' 1-ső napjáig, ha előbb nem lehetne — Orsovánál átkelend a' Dunán, Romániát és Görögország' vidékét megszállandja, és még ez év' folytán az ozmánt. Európából kiűzendi. Cesarini ujjongatott örömeben, czélt ért — háború lett !

Brankovics György rémuléssel hallotta a' szegedi eseményeket ; elhatározá a' magyarok' hadjáratában nem csak semmi részt nem venni, hanem Murádot a' megtörténteokről azonnal tudósítani is. Vajjon vádolhatni-e őt, hogy hűtlen lett a' magyarok' iránt ? midön ezek önmagok' iránt lettek hűtlenek, esküszegök is, és az által már lovagiatlanok is : mert csak akkor akarták a' szultánt a' hadüzenettel meglepni, midön már a' hadsereg a' Dunán átkelt, midön a' szerb várakból a' török örsereg kitakarodott volna. Nagy szennyvet ez a' magyarok' lovagias jellemére, szennyvet Hunyadira is. *Az eskütörés, a' fogadott szó' megszegése meg szokta magát bosszulni elkerülhetlenül előbb utóbb mindig, mint megbosszulta magát az 1444-ben a' magyarokon is ; bűnhödtek eléggé érte, csak*

ne verné már még továbbra is az utódokat az atyák' bűneiért az isten' fenyítő keze!

ÖSZVES KIS GYÜLÉS, FEBR. 27. 1854. 7 órakor.

Ugyanazok jelenlétében.

— A' *titoknok* a' tudd. cs. academiája küldeményéből ennek következő újabb kiadásait nyújtotta be : 1) Denkschriften der K. Ak. d. Wiss. Mathem.-naturwissenschaftliche Classe, VI. Bd. Wien, 1854. 2) Sitzungsberichte der math.-nat. Classe : XI : 3. 4. Heft. 3) Sitzungsber. der phil.-hist. Classe. XI : 3. Heft. — Továbbá a' Budapest kerületi helytartóság' alelnöke' utján a' közoktatási ministerium' részéről Kollataj Hugó lengyel munkáit hét kötetben; Chlumetzky lovag' részéről : Die Landtafel des Markgrathumes Maehren. 1-te Lief. Brünn, 1854. fol.; végre kötelmi példányokat a' pesti Bucsánszky 's a' vespzémi nyomdából.

Felelős szerkesztő : **Toldy F.** titoknok.